

Niko Kapetanić - Nenad Vekarić

Zavod za povijesne znanosti HAZU
Dubrovnik

GRANICE KONAVOSKIH CRKVENIH ŽUPA

Na temelju popisa kuća u Konavlima u 16. stoljeću i matičnih knjiga, autori pokušavaju odrediti trenutak nastanka konavoskih crkvenih župa te utvrditi granice između tih župa u pojedinim razdobljima.

Prije nego što su dospjeli u okvire Dubrovačke Republike, Konavle su se nalazile u Trebinjskoj biskupiji, osnovanoj krajem 10. stoljeća. Pop Dukljanin navodi da su u kneževini Tribuniji bile slijedeće župe: Trebinje, Ljubomir, Fatnica, Rudine, Kruševica, Vrm, Risan, Dračevica, Konavle i Žrnovnica. Od druge polovice 12. stoljeća i uspona dinastije Nemanjića pa sve do kraja prve četvrti 15. stoljeća u Konavlima se prepleću tri vjerske struje: katolička koja uzmiče, pravoslavna koju nameće Raška i bosanska koju podržavaju bosanski velikaši. Papa Klement VI piše 1346. godine kralju Dušanu da su neki njegovi prethodnici oteli i zaposjeli s područja Trebinjske biskupije između ostalih i crkve sv. Tripuna u Cavtatu i sv. Martina u Konavlima te otok Molunat.¹ Poslije smrti cara Dušana, bosanski se velikaši sve više osamostaljuju i s njima u Konavle prodire Crkva bosanska. Oba velikaša od kojih su Dubrovčani dobili u posjed Konavle, Radoslav Pavlović i Sandalj Hranić, pripadala su toj crkvi.²

Dubrovčani su Konavle stekli u dva navrata. Sandaljev dio kupili su 1423, a Pavlovićev 1426. godine. Za konačno stjecanje Pavlovićeva dijela vodio se od 1430. do 1433. godine i rat. Učvršćenjem dubrovačke vlasti stabiliziraju se i vjerske prilike, jer je jedina dozvoljena vjera u Dubrovniku bila katolička. Konavle su tada došle u okvir Dubrovačke biskupije.

Sam začetak novog crkvenog ustroja u Konavlima nije poznat. Prema šematizmu katoličke crkve župa Sv. Trojstva u Grudi osnovana je u 16. stoljeću,³ a to bi značilo da su prvotno postojale samo dvije župe: Cavtat i Pločice. Po svoj prilici tako je i bilo, ali podatak o osnivanju župe u Grudi arhivski izvori zasad ne potvrđuju. Vinko Foretić kaže "da su crkvene župe (parokije) odvajkada u Cavtatu, Grudi i Pločicama", no ne tvrdi da su sve tri osnovane u istom trenutku.⁴ To prvo nama poznato stanje s tri konavoske župe promijenilo se 1584. godine osnivanjem župe Pridvorje, a kasnije i osnivanjem drugih župa. Dva su glavna razloga tih promjena: porast broja stanovnika i reperkusije odluka Tridentskog koncila koji je uveo

1 I. Puljić, Prva stoljeća Trebinjske biskupije, Vrhobosanska visoka teološka škola, Sarajevo 1988, str. 52, 55, 71.

2 I. Puljić, Prva stoljeća..., str. 74-76; F. Šanjek, Bosansko-Humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1975, str. 99, 115, 177.

3 Šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji, Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb 1975, str. 254.

4 V. Foretić, Župa Pridvorje (1584-1984), Župni ured Pridvorje, Trebinje 1984, str. 6.

vođenje matičnih knjiga i time bitno povećao opseg posla u župi. Danas je u Konavlima 8 župa. Osim tri najstarije - Cavtat (Sv. Nikola), Pločice (Sv. Lazar Uskrsnuli) i Gruda (Sv. Trojstvo), postoje i župe Čilipi (Sv. Nikola), Stravča (Sv. Đurađ), Pridvorje (Sv. Srđ i Bak), Dubravka (Sv. Nikola) i Vitaljina (Sv. Spas).⁵

Tri najstarije župe - Cavtat, Gruda i Pločice

Ni u jednom preustroju crkvenih župa u Konavlima nova župa nije nastala prostom diobom jedne već postojeće. Uvijek su "u igri" bile bar tri župe čiji se teritorij raspoređivao. Svaka je župa bila prilagođena trenutku u kojem je nastala. Vremenom bi ustroj postao nefunkcionalan, najčešće zbog povećanja broja stanovnika. Tad se pribjegavalo novom rješenju. Budući da je to bio proces, a ne nagla promjena, nije valjalo da se od jedne župe načine dvije (jer bi tada svakoj ostalo premalo), već se preustroj vršio raspoređivanjem naselja više župa i jedne novoosnovane.

Stoga, vjerojatno, ni naselja koja su 1584. godine sačinila novu župu u Pridvorju nisu prije pripadala samo jednoj župi. Ona su zacijelo bila raspoređena u dvije župe - Cavtatu i Grudi. Sela Konavoskih brda (današnja župa Stravča) nesumnjivo su pripadala župi Cavtat. Istočna naselja novoosnovane župe Pridvorje (Ljuta, Lovorno, Pridvorje) vjerojatno su se ranije nalazila u sklopu župe u Grudi, a gdje su bili Mihanići i Kuna ostaje dvojbeno. Po svoj prilici Mihanići su bili u okviru župe Cavtat (budući da je obližnji Drvenik ostao u toj župi sve do 18. stoljeća), a Kuna u župi Gruda.

Kako je cilj osnivanja nove župe Pridvorje bio da se rasterete postojeće konavoske župe, čiji je broj stanovnika narastao a obveze se župnika nakon Tridentskog koncila povećale, ima indicija da je bila pomaknuta i granica između tadašnjih župa Grude i Pločica kako bi se istodobno rasteretila i župa Pločice.

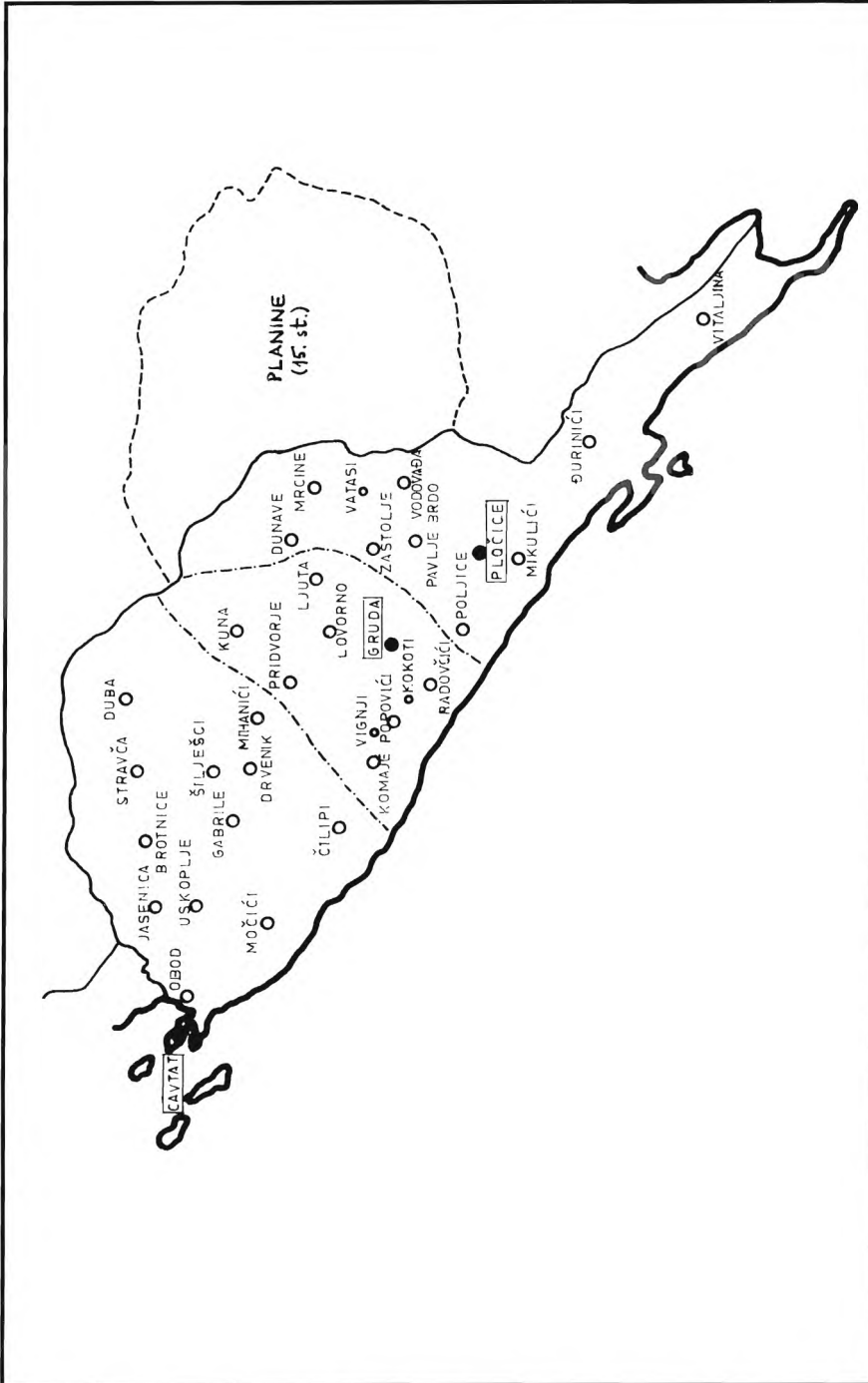
U pokušaju određivanja granica triju starih konavoskih župa poslužiti ćemo se brojem kuća konavoskih naselja u 16. stoljeću. Naime, na odedivanje teritorija crkvenih župa utjecalo je nekoliko činilaca: konfiguracija tla, međusobna udaljenost naselja, njihova povezanost, ali i broj duša koje će župa opsluživati. Ima većih i manjih župa, ali sasvim je sigurno da se nastojalo paziti, gdje god se to moglo, da broj duša bude ravnomjerno raspoređen.

Godine 1549. u Konavlima (bez Cavtata i Oboda) bilo je 1034 kuće, a 1588. 971 kuća.⁶ Gledajući po crkvenom ustroju nakon osnivanja župe u Pridvorju, raspored bi izgledao ovako:

	1549.	1588.
Župa CAVTAT (Čilipi, Gabrile s Drvenikom, Moćići s Uskopljem, Komaji bez Vignja, Jasenica)	241	210 + Cavtat s Obodom

5 Šematizam katoličke crkve..., str. 253-254.

6 KK 1549 - Kaznačine Konavala (1549), ser. 18. sv. 3b; KK 1588 - Kaznačine Konavala (1588), ser. 18. sv. 3c (Povijesni arhiv Dubrovnik, kasnije PAD). N. Vekarić, Broj stanovnika Dubrovačke Republike u 15. 16. i 17. stoljeću, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, sv. XXIX, Dubrovnik 1991, str. 16.

Slika 1. - Konavoske župe do 1584. godine

Župa PRIDVORJE (Kuna, Lovorno, Ljuta, Mihanići, Pridvorje, Konavoska brda bez Jasenice)	261	270
Župa GRUDA (Dunave, Gruda, Mrcine, Popovići, Radovčići, Vignji, Zastolje)	296	288
Župa PLOČICE (Đurinići, Mikulići, Palje Brdo, Pločice, Poljice, Vitaljina, Vodovađa)	236	203

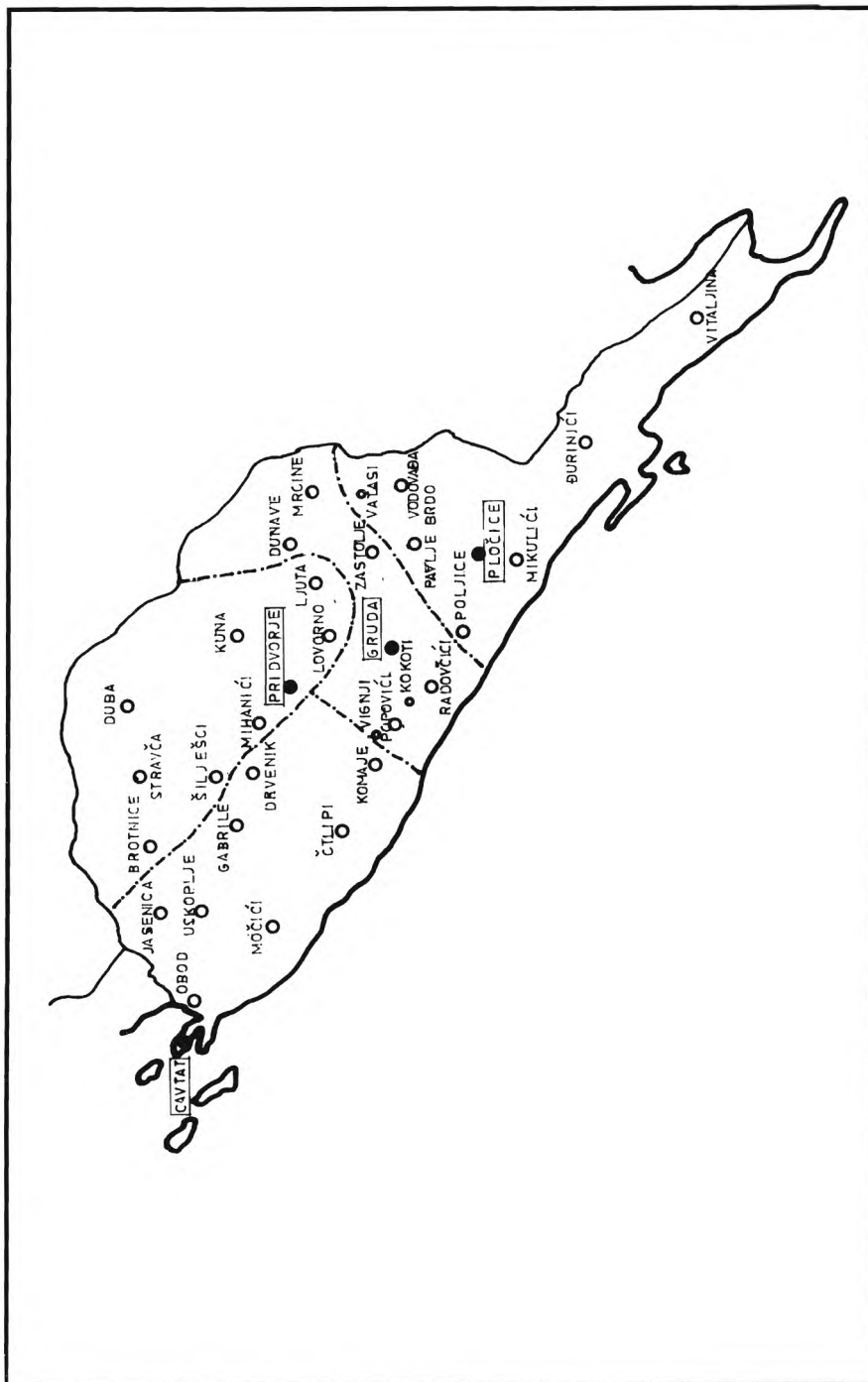
Ako starim župama Cavtat i Gruda pridodamo naselja novoosnovane župe Pridvorje, što je sasvim izvjesno, a uz pretpostavku da nije bilo mijenjanja drugih granica crkvenih župa, raspored kuća po župama izgledao bi ovako:

	1549.	1588.
Župa CAVTAT (Čilipi, Gabriele s Drvenikom, Močići s Uskopljem, Konavoska brda, Mihanići, Komaji bez Vignja)	332 + Cavtat s Obodom	301
Župa GRUDA (Dunave, Gruda, Mrcine, Popovići, Radovčići, Zastolje, Vignji, Kuna, Lovorno, Ljuta, Pridvorje)	466	467
Župa PLOČICE (Đurinići, Mikulići, Palje Brdo, Pločice, Poljice, Vitaljina, Vodovađa)	236	203

To bi, međutim, značilo da je prije osnivanja župe Pridvorje bila velika disporporcija konavoskih župa, odnosno da je župa Pločice bila upola manja i od župe Grude i od župe Cavtat (ne zaboravimo, broju kuća cavtatske župe treba pridodati i Cavtat s Obodom). To se ne čini vjerojatnim. Dakle: osnivanjem župe Pridvorje nisu se samo promijenile granice župa Cavtat i Gruda, iz kojeg je okvira nastala župa Pridvorje, već je istovremeno izvršeno preraspoređivanje teritorija svih konavoskih župa.

Uvažavajući kriterij stanovništva, odnosno broja kuća, stare su konavoske župe vjerojatno bile razgraničene na slijedeći način:

- 1) Župi Pločice pripadali su teritoriji današnjih župa Vitaljine, Pločica i Dubravke, i možda Zastolje iz današnje župe Gruda.
- 2) Župa Gruda obuhvaćala je teritorij današnje župe (osim možda Zastolja), zatim župe Pridvorja (osim Drvenika i možda Mihanića) te Komaje iz današnje župe Čilipi.
- 3) Župa Cavtat obuhvaćala je teritorij današnjih župa Cavtat, Stravča, Čilipi (osim Komaja) te sela Drvenik i možda Mihaniće iz današnje župe Pridvorje (slika 1).

Slika 2. - Konavoske župe nakon osnivanja župe Pridvorje (1584-1637)

Pri takvom razgraničenju konavoskih župa broj kuća u svakoj župi bio bi znatno ravnomjerniji:

	1549.	1588.
Župa CAVTAT (Čilipi, Gabrile s Drvenikom, Močići s Uskopljem, Konavoska brda, Mihanići)	281 + Cavtat s Obodom	254
Župa GRUDA (Gruda, Popovići, Radovčići, Komaji s Vignjima, Kuna, Lovorno, Ljuta, Pridvorje)	394	380
Župa PLOČICE (Đurinići, Mikulići, Palje Brdo, Pločice, Poljice, Vitaljina, Vodovađa, Dunave, Mrcine, Zastolje)	359	337

Osnivanje župe Pridvorje

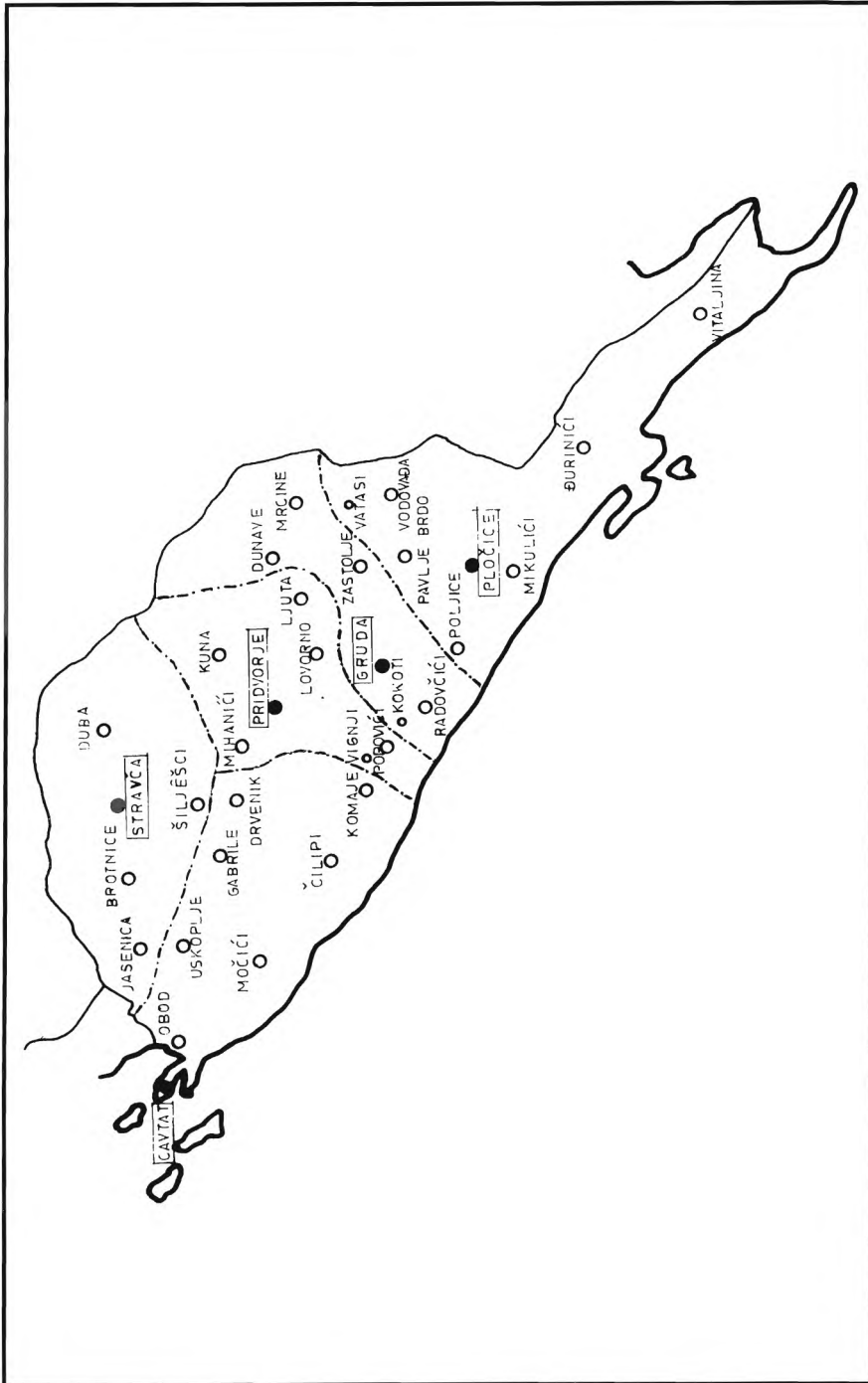
Župa Pridvorje osnovana je 1584. godine. Za osnivanje te župe posebno se zauzeo dubrovački vlastelin Marin, sin Stjepana Gradića koji je dao zemljište, oporukom određivši da se treba izgraditi manju i udobnu kuću za svećenika koji treba svaki dan govoriti misu u crkvi sv. Srđa, a koju je Gradić već ranije izgradio. To svoje nastojanje Gradić obrazlaže: "I ovo činim, jer vidim, da se u području Konavala veoma trpi u duhovnim stvarima zbog pomanjkanja svećenika." Svećenik će iz Gradićeve imovine dobivati 60 perpera godišnje, Gradićeve kmetovi u Konavlima morat će mu davat 10 kvinkvija vina te određeni prihod s njegova posjeda u Župi Dubrovačkoj. Gradić moli dubrovačku gospodu da tom svećeniku povjere dušobrižje nad kontradama Mihanića, Površi i Dube, oko Dvora (Pridvorje) te Lovorno i Ljutu. Gradić je oporuku načinio 29. lipnja 1582. godine, ona je registrirana 28. srpnja 1584., nakon njegove smrti, a 14. prosinca iste godine dubrovački nadbiskup Rafael Bonelius, pozivajući se na oporuku Marina Gradića, izdao je bulu kojom je osnovana nova župa sa crkvom sv. Srđa i Bakha, a za prvog je župnika postavljen Dubrovčanin Petar Markov.⁷

Župa u Pridvorju obuhvatila je sva naselja današnje župe Pridvorje osim Drvenika (koji je ostao u župi Cavtat) i današnje župe Stravča osim Jasenice (koja je također ostala u župi Cavtat). Da se Jasenica nalazila u župi Cavtat, a ne u župi Pridvorje dokazuju podaci iz najstarije matične knjige Pridvorja. Tako su 1629. godine u Pridvorju vjenčani Boško Đurov Miladinov iz Jasenice u župi Cavtat i Margeta, kći Vidaka Mihajlova iz Dube. Godine 1630. vjenčani su u Cavtatu Raić Petrov iz Stravče i Kata Vidakova iz Jasenice te 1636. Mato Stjepanov iz Stravče i Kate Vidakova iz Jasenice.⁸ Vjenčanja su, kao što je to bilo uobičajeno, obavljena u župi iz koje je potjecala nevjesta.

Osnivanjem pridvorske župe korigirane su granice svih ostalih tadašnjih konavoskih župa.

7 V. Foretić, Župa..., str. 10-12.

8 Knjiga vjenčanih župe Pridvorja (1628-1647) (Arhiv Župnog ureda Pridvorje), dalje Pr1V.

Slika 3. - Konavoske župe nakon osnivanja župe Stravča (1637-1738)

1) Cavtatska župa izgubila je Konavoska brda (današnja župa Stravča) osim sela Jasenice. Izgubila je i Mihaniće, a dobila Komaje iz župe Gruda, osim zaseoka Vignja koji je ostao u staroj župi. Da su Vignji ostali u župi Grude potvrđuje zapis iz 1628. godine o vjenčanju Vuka Matijaševa iz Mihanića (župa Pridvorje) i Anice, kćeri Đura Ivanovog iz Vignja u župi Gruda.⁹

2) Župa u Grudi izgubila je sela koja su pripala novoj župi u Pridvorju (Pridvorje, Lovorno, Ljuta, Kuna), zatim Komaje, koji su prebačeni u župu Cavtat (osim zaseoka Vignja), a dobila je Zastolje, Dunave i Mrcine iz župe Pločica.

3) Župa Pločice izgubila je Zastolje, Dunave i Mrcine koji su prebačeni u župu Gruda (slika 2).

Osnivanje župe Stravča

Godine 1549. čitava Površ (ili, kako se danas zovu, Konavoska brda) nalazila se u jednoj kaznačini (Dubu) s 49 kuća. Godine 1588. već su bile dvije kaznačine, Duba (31 kuća) i Stravča (25). U tim kaznačinama bila su i sela Brotnice, Šilješci i Jasenica. Do osnivanja župe Stravča Jasenica se nalazila u župi Cavtat, a ostala naselja pripadala su župi u Pridvorju.

U Šematizmu katoličke crkve stoji da je župa Stravča osnovana 1620. godine,¹⁰ no analizom matične knjige vjenčanih župe Pridvorje vidi se da se to dogodilo tek 1637. godine (ili eventualno krajem 1636.). Tako je od 1629. do 1635. godine obavljeno 16 vjenčanja u kojima su i ženik i nevjesta bili iz Konavoskih brda te još 5 vjenčanja u kojima je samo nevjesta bila s područja kasnije župe Stravča.¹¹ Od 1636. nadalje vjenčanja Stravčana nisu se više obavljala u župi Pridvorje.

Da je župa osnovana tek 1637. godine dokazuje i već spomenuto vjenčanje između muža Stravčanina i žene iz Jasenice koje je 1636. godine obavljeno u župi Cavtat, jer da je već tad postojala župa Stravča, obavilo bi se u Stravči.

Osnivanjem župe Stravča promijenile su se i granice župa Pridvorja i Grude. Tako je gubitak Konavoskih brda Pridvorju kompenziran dodavanjem Popovića (osim zaseoka Kokota) i zaseoka Vignja (Komaji), koji su dotad bili u župi Gruda. I na primjerima vjenčanja iz tih sela može se prilično precizno odrediti trenutak osnivanja nove župe u Stravči.

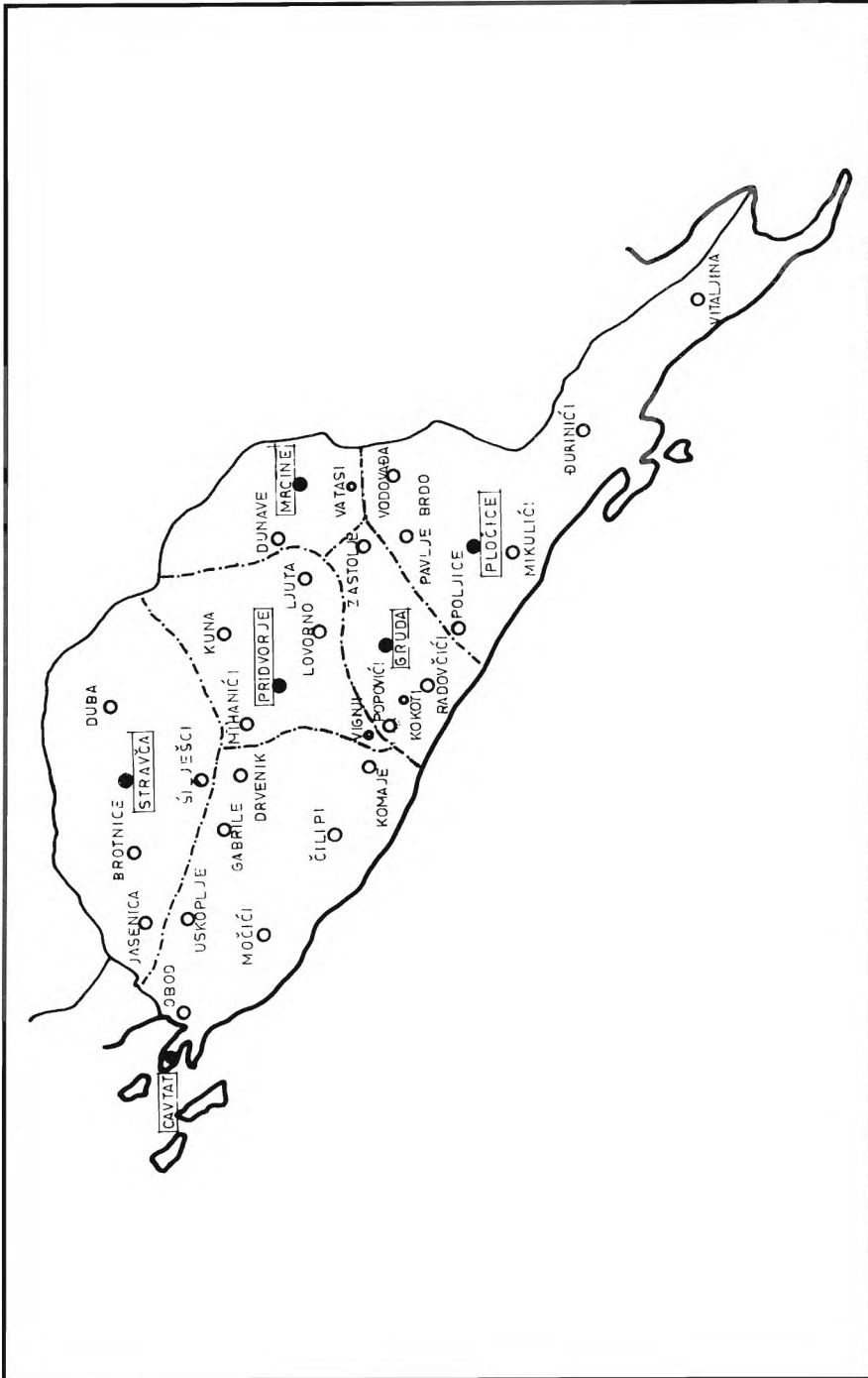
Godine 1632. vjenčani su u Grudi Nikola Pavlov iz Dragavina (Pridvorje) i Lucija, kći Nikole Radina iz Tepina Dola (Popovići). I 1636. godine u Grudi se vjenčavaju Đuro Pavlov Bratošić iz Dragavina (Pridvorje) i Pave Pavlova iz Popovića. U oba slučaja nevjesta je iz Popovića, a budući da su Popovići u župi Grude, tamo se obavlja vjenčanje (a u matičnoj knjizi Pridvorja samo pribilježuje). No, već slijedeće 1637. godine u Pridvorju su se oženili Luka Đurov i Marica Ivanova, oboje iz Žarkovine (zaselak Popovića), Nikov Vukov iz Žarkovine i Kata, kći Iva Petrova iz Popovića, a u pridvorskoj matici bilježi se da su se u Grudi vjenčali Vlaho Ivanov Popović iz Žarkovine i Luce, kći Stjepana Bendiša iz Žabokliča (Radovčići).¹² Oni su vjenčani u Grudi jer je nevjesta iz Radovčića, a vjenčanje se bilježi i u knjizi vjenčanih

9 Pr1V

10 Šematizam katoličke crkve..., str. 254.

11 Pr1V

12 Pr1V

Slika 4. - Konaoske župe nakon osnivanja župe Mrcine (1738-1746)

Pridvorja jer je ženik iz Popovića iz pridvorske župe. Dakle, Popovići su 1636. godine u župi Gruda, a 1637. u župi Pridvorje.

Zaselak Popovića, Kokoti, nije prebačen u župu Pridvorje već je ostao u župi Gruda. To potvrđuje popis iz 1673/4. godine koji bez ikakvih dvojbi pokazuje granice konavoskih župa, a to su one granice koje su utvrđene prilikom osnivanja župe Stravča (slika 3).¹³

Osnivanje župe Mrcine (Dubravka)

Prema Šematizmu katoličke crkve župa je osnovana 1731. godine,¹⁴ no to se vjerojatno dogodilo nekoliko godina kasnije, najvjerojatnije 1738. (ili eventualno krajem 1737.) godine. Osnovana je od dijela župe Gruda (Mrcine, Dunave) i dijela župe Pločice (zaselak Vodovađe Vatasi). Istodobno, Grudi se pridodaje naselje Popovići, koje je od 1637. godine bilo u okviru župe Pridvorje. Iz knjige krštenih župe Pridvorje proizlazi da su se sve do 1737. godine žitelji Popovića vjenčavali u toj župi.¹⁵ Godine 1738. i kasnije više nije bilo vjenčanja mladenaca iz Popovića (slika 4).

Osnivanje župe Čilipi

Župa Čilipi osnovana je 1746. godine (matične knjige počinju se voditi od 1. siječnja 1746).¹⁶ Pripali su joj Čilipi, Močići, Komaji, Gabrile i Uskoplje iz župe Cavtat, te zaselak Vi-gnji (Komaji) iz župe Pridvorje. Istodobno, župi Pridvorje pridodan je Drvenik, dotad u župi Cavtat (slika 5).¹⁷

Osnivanje kapelanije (župe) Vitaljina

Kapelanija Vitaljina (s jedinim istoimenim naseljem) izdvojena je iz župe Pločica 1784. godine, a status župe dobila je 1952. godine (slika 5).¹⁸

Zaključak

Sam začetak crkvenog ustroja u Konavlima, nakon što su Konavle u 15. stoljeću ušle u sklop Dubrovačke Republike, nije poznat. Najstarije tri župe bile su u Cavtatu, Pločicama i Grudi, a pored njih danas postoje i župe u Čilipima, Stravči, Pridvorju, Dubravki i Vitaljini. Dva su glavna razloga osnivanja novih župa: porast broja stanovnika i reperkusije odluka Tridentskog koncila, koji je uveo vođenje matičnih knjiga i time bitno povećao opseg posla u župi.

Mijenjanje ustroja i teritorija župa prvenstveno je bilo motivirano željom za boljom organizacijom crkvenog djelovanja. Te promjene odražavale su se i na kretanje stanovništva. Sjedište crkvene župe bilo je ujedno i okupljalište ljudi, tako da se promjenama granica mijenjao i odnos vjenčanja između žitelja pojedinih naselja. Crkveni ustroj tako je neposredno utjecao na lokalne migracijske smjerove.

13 Popis stanovništva Dubrovačke Republike iz 1673/4. godine, ser. 76, Acta Sanctae Mariae Maioris, br. 1809 (PAD).

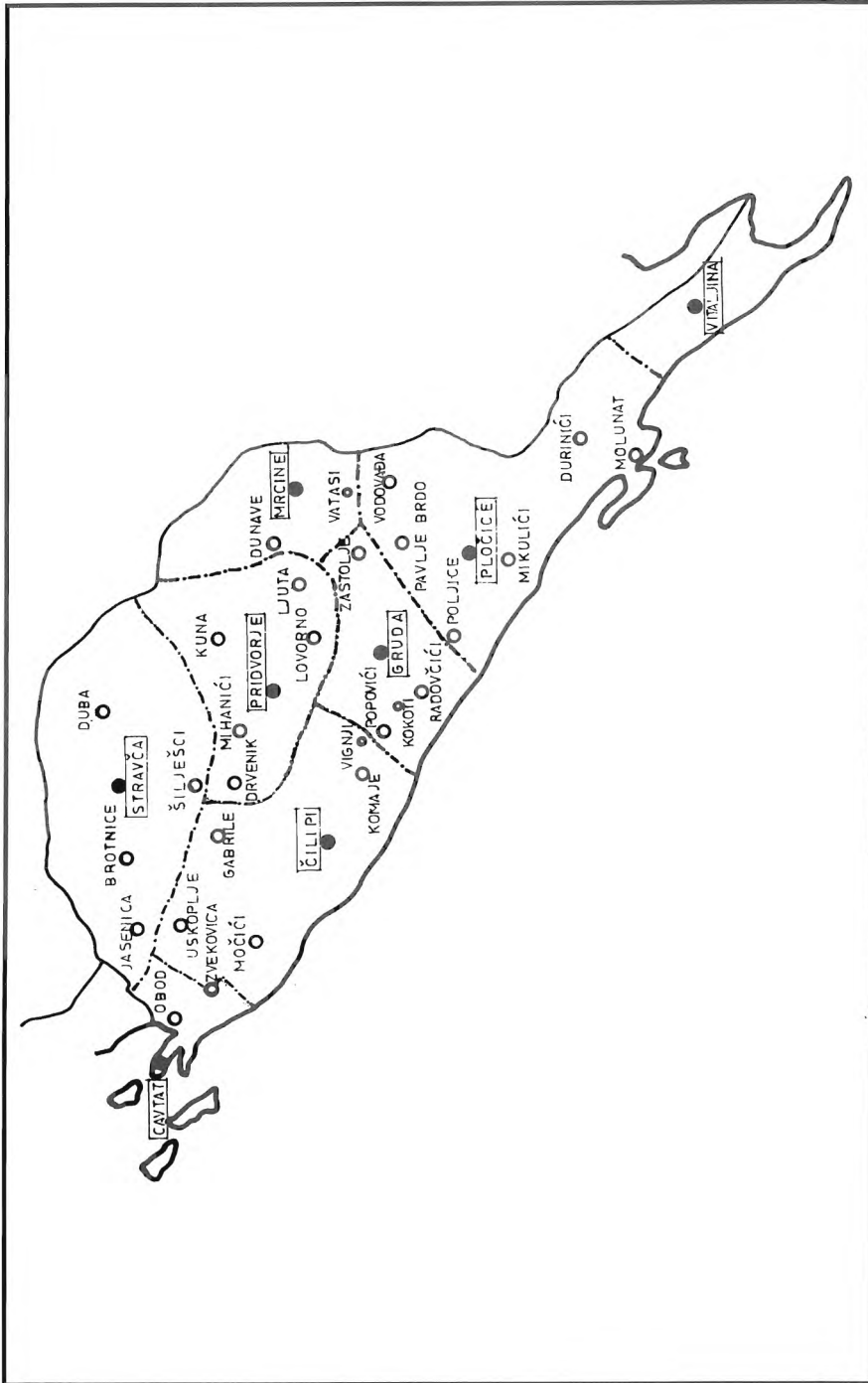
14 Šematizam katoličke crkve..., str. 253.

15 Knjiga krštenih župe Pridvorje (1719-1757) (Pr2K) (Arhiv Župnog ureda Pridvorje).

16 Šematizam katoličke crkve..., str. 253.

17 Knjiga krštenih župe Čilipi (1746-1797); Knjiga vjenčanih župe Čilipi (1746-1846) (PAD).

18 Prema Šematizmu katoličke crkve..., str. 254. kapelanija u Vitaljini osnovana je 1620. godine, no to je netočan podatak.

Slika 5. - Konaoske župe nakon osnivanja župe Čilipi (1746.) i kapelanije Vitaljina (1784.) do danas

Tablica 1 - Pripadnost konavoskih naselja crkvenim župama

Naselje	Crkvena župa					
	- 1584	1584- -1637	1637- -1738	1738- -1745	1746- -1784	1784-
Cavtat	Cavtat					
Obod	Cavtat					
Močići	Cavtat				Čilipi	
Čilipi	Cavtat				Čilipi	
Komaji -Vignji	Gruda	Cavtat			Čilipi	
		Gruda	Pridvorje			
Gabrile	Cavtat				Čilipi	
Uskoplje	Cavtat				Čilipi	
Jasenica	Cavtat			Stravča		
Duba	Cavtat	Pridvorje	Stravča			
Stravča	Cavtat	Pridvorje	Stravča			
Brotnice	Cavtat	Pridvorje	Stravča			
Šilješci	Cavtat	Pridvorje	Stravča			
Kuna	Gruda	Pridvorje				
Drvenik	Cavtat				Pridvorje	
Mihanići	Cavtat	Pridvorje				
Pridvorje	Gruda	Pridvorje				
Lovorno	Gruda	Pridvorje				
Ljuta	Gruda	Pridvorje				
Popovići -Kokoti	Gruda		Pridvorje	Gruda		
			Gruda			
Radovčići	Gruda					
Gruda	Gruda					
Zastolje	Pločice	Gruda				
Dunave	Pločice	Gruda			Mrcine	
Mrcine	Pločice	Gruda			Mrcine	
Vodovađa -Vatasi	Pločice					Mrcine
	Pločice					
Palje brdo	Pločice					

Naselje	Crkvena župa					
	- 1584	1584- -1637	1637- -1738	1738- -1745	1746- -1784	1784-
Pločice	Pločice					
Poljice	Pločice					
Đurinići	Pločice					
Mikulići	Pločice					
Vitaljina	Pločice					Vitaljina

Niko Kapetanić - Nenad Vekarić

THE BORDERS OF KONAVLE PARISHES

Summary

The authors try to determine the time of the establishment of parishes in Konavle and their borders at certain times, basing the research upon the parish registers and the inventory of the houses in Konavle in the 16th century.

In the 15th century Konavle became a constituent part of the Dubrovnik Republic, but the exact date of the origine of the church establishment itself is not recorded. The oldest parishes were in Cavtat, Pločice and Gruda with the present day ones in Čilipi, Stravča, Pridvorje, Dubravka and Vitaljina. Two are the main reasons for establishing new parishes: the rise in population as one, and the repercussions of the Trident Council which introduced obligatory keeping of the parish registers as the other. The latter caused the duties in the parish to extend greatly.

In order to act more efficiently, the church authorities frequently shifted the parish border lines. These alterations resulted in population variations. The seat of parish was at the same time the meeting-place of the parishioners. The change of borders inevitably influenced marriages between the local population. These local migration processes were indirectly affected by the church organization.